

MICHAŁ J. MIKOŚ

ZARYS HISTORII POLONISTYKI W AMERYCE PÓŁNOCNEJ*

POLONISTYKA PÓŁNOCNOAMERYKAŃSKA STAŁA SIĘ W OSTATNICH LATACH przedmiotem licznych opracowań i dyskusji. Wymienić tu należy przede wszystkim specjalny numer czasopisma „Postscriptum” zredagowany przez Piotra Wilczka pt. *Polonistyka w Ameryce Północnej* (2001, nr 37–38), publikację zbiorową w opracowaniu Haliny Filipowicz, Andrzeja Karcza i Tamary Trojanowskiej pt. *Polonistyka po amerykańsku. Badania nad literaturą polską w Ameryce Północnej (1990–2005)* (Warszawa: IBL PAN, 2005) oraz nie mniej liczne artykuły w periodykach naukowych, pismach, a także w internecie. Autorzy dają przegląd obecnego stanu nauczania języka polskiego i literatury na uniwersytetach amerykańskich i kanadyjskich, próbują określić jego miejsce w ogólnym systemie szkolnictwa, a także zarysowują prognozy na najbliższą przyszłość.

W artykule tym, fragmencie większej całości, przedstawię w zarysie powstanie i rozwój polonistyki w Ameryce Północnej. Autorzy wymienionych publikacji koncentrują swoją uwagę na obecnym stanie rzeczy, nie pretendują do ujęć historycznych. Zatem trudno na tej podstawie orzekać, jaką rolę w Ameryce odgrywała tamtejsza polonistyka w ciągu przeszło stu lat swego istnienia, jak rozwijały się jej główne ośrodki i jakie były osiągnięcia jej głównych przedstawicieli.

Brakuje więc we wszystkich opracowaniach tego, co jest niezbędne dla ujęć syntetycznych, mianowicie szerszego tła historycznego. Trzeba tutaj bowiem stwierdzić, że rozwój polonistyki akademickiej był związany z historią polskiej emigracji w Ameryce Północnej, a szczególnie z rozwojem polskiego szkolnictwa

---

* We wstępnych spisach tej pracy podaję nazwiska naukowców i tłumaczy ze Stanów Zjednoczonych i Kanady. Na ogół naukowcy i tłumacze spoza Ameryki Północnej nie zostali uwzględnieni na tych listach (oprócz polonistów z kraju), chociaż kilku z nich okresowo pracowało lub ogłaszało swe prace w Stanach lub Kanadzie. Uwagi i komentarze proszę wysyłać na adres: mikos@uwm.edu.

Część pierwsza tej pracy jest zmodyfikowaną wersją artykułu *The History of Teaching Polish in the United States*, „The Polish Review”, XXX, 4, 1985, 405–411.

Wyrażam wdzięczność prof. Jerzemu Świąchowi za krytyczną ocenę tekstu i pozytywne uwagi.

podstawowego i średniego. Nastąpił on głównie po roku 1848, kiedy to rozpoczęła się masowa emigracja Polaków z terytoriów dawnej Rzeczypospolitej, dzielona odtąd na tzw. starą emigrację, która osiedliła się w Stanach Zjednoczonych przed rokiem 1880 i nową, obejmującą okres do roku 1914. Był to czas tworzenia i organizowania instytucji polsko-amerykańskich, takich jak parafie, szkoły, organizacje kulturalne, pisma itp.

Pierwsze szkoły polskie w Ameryce zostały założone w osiedlu Panna Maria w Teksasie w 1866 roku¹ i w parafii św. Stanisława w Milwaukee w roku 1868². Pierwszą regularną polską szkołę z nauczaniem języka polskiego założył 3 grudnia 1874 w miejscowości Polonia w stanie Wisconsin ksiądz Józef Dąbrowski, korzystając z pomocy pięciu siostr felicjanek, pierwszych polskich zakonnic w Ameryce. Ks. Dąbrowski założył także drukarnię i wydał *Kalendarz Polski Katolicki dla Ludu Polskiego w Ameryce* (1872) oraz kilka pierwszych podręczników, jak *Książka do Czytania dla Szkół Polskich w Ameryce* (1877) i *Geografia dla Szkół Polskich w Ameryce* (1879)³. Z inicjatywy ks. Dąbrowskiego powstał w r. 1882 ośrodek ss. Felicjanek w Detroit, gdzie przygotowywano kandydatki do nowicjatu, kładąc też specjalny nacisk na program nauczania w szkołach parafialnych⁴.

¹ E.J. Dworczyk, *The First Polish Colonies of America in Texas*. San Antonio, 1936, 42. Należy tutaj wspomnieć, że Marcin Rosienkiewicz, który był profesorem w Liceum w Krzemieńcu, stworzył w Filadelfii w r. 1834 pierwszą szkołę nauki angielskiego dla polskich emigrantów. Ogłosił także drukiem kieszonkowy podręcznik, w którym użył języka polskiego po raz pierwszy w Ameryce, pod tytułem *Dialogues to Facilitate the Acquisition of the English Language by the Polish Emigrants*. Philadelphia: John Young, 1834 (Sister M. Liguori Pakowska, „The First Polish Book Printed in the United States,” *Polish American Studies*, V, 1–2, 1948, 4).

² A.C. Waligorski, *St. Stanislaus Parish*, w: T. Borun, *We, the Milwaukee Poles*, Milwaukee, 1946, 4. Utrzymywano także, iż „the first Polish school in the United States was opened by the Sisters of Notre Dame at St. Stanislaus Parish, Milwaukee, Wisconsin, on September 8, 1868.” (Sister M. Nobilis, „The First Polish School in the United States. *Polish-American Studies*, IV, 1–2, 1945, 1–5). Stwierdzano też, że „the first teacher in the school was Sister Tyta, who, incidentally, was also the first Polish religious teacher in America.” (*Diamond Jubilee Album*, St. Stanislaus, Milwaukee, 1866–1941, 60).

³ S. Sluska, *Polish Language Teaching in America*, „*Polish-American Studies*”, VIII, 1–2, 1951, 29–34. Osiągnięcia polsko-amerykańskich wydawców i drukarzy zasługują na osobne opracowanie. W opisie prężnej działalności wydawniczej w Chicago znajdujemy, że liczba zamówień w jednym miesiącu (luty 1913) w wydawnictwach Władysława Dyniewicza i Smulskiego sięgała 70 000 egzemplarzy *Elementarza* i 80 000 *Pierwszej Czytanki*, *Drugiej Czytanki* i *Trzeciej Czytanki*. Od 1903 do 1933 drukarnie w Chicago wydawały rocznie od 375 000 do 400 000 polskich książek (H. Chrzanowska, *Polish Book Publication in Chicago*, „*Polish-American Studies*”, IV, 1–2, 1947, 37–39).

⁴ J. Swastek, *Michigan's Foremost Polish Priest*, w: *Poles in Michigan*. Vol. I. Detroit, The Glow Press, 1953, 32–33. A. Syski, *Ks. Józef Dąbrowski: monografia historyczna*. Orchard Lake, MI: Seminarium Polskie, 1942. Autor nazywa Józefa Dąbrowskiego „ojcem szkolnictwa” i „polskiego katolickiego duszpasterstwa.” (115).

Do 1882 roku Polacy założyli w sumie 50 szkół parafialnych, do których uczęszczało 14 500 uczniów⁵. W roku 1914 było już 395 takich szkół, w których uczyło się 128 540 dzieci. W tym samym czasie w kilku szkołach średnich, np. w szkołach św. Stanisława Kostki w Chicago i Franciszkanów w miejscowości Pulaski w stanie Wisconsin, uczyło się języka polskiego około 500 uczniów⁶. W 1930 roku Polacy skupiali się już wokół 802 parafii, prowadząc 559 szkół z około 600 nauczycielami i 320 000 uczniami⁷. W roku 1948 było 568 polskich parafialnych szkół podstawowych ze 180 000 uczniów i 68 parafialnych szkół średnich z 12 000 uczniów⁸.

Po drugiej wojnie światowej szkoły polskie zaczęły się szybko amerykanizować. Powodem tego był stopniowy zanik świadomości etnicznej wśród polskiej społeczności oraz polityka rządu Stanów Zjednoczonych, zapoczątkowana w 1924 roku, a ograniczająca znacznie przyływ imigracji, szczególnie grup słowiańskich. Chociaż w 1957 roku było wciąż jeszcze 200 000 dzieci, uczących się w polskich szkołach parafialnych, to już na początku lat 1960 szkoły te zaczęto powoli zamykać⁹.

Panuje na ogół zgodna opinia, że poziom nauki w polskich szkołach parafialnych nie był zbyt wysoki¹⁰. Nauczycielom brakowało solidnego przygotowania do zawodu, klasy były przepełnione, biblioteki słabo zaopatrzone w książki i materiały pomocnicze. I. Kowalski podsumował ogólną sytuację w 1897 roku w słowach: „w szkołach parafialnych dzieci nabyły podstawowe umiejętności czytania i pisania po polsku, nauczyły się na pamięć parę wierszy i garść podstawowych wydarzeń historycznych, przeważnie kilku życiorysów znanych postaci.”¹¹

Trzeba jednakże zauważyć, iż mimo tych ograniczeń polskie szkoły parafialne przyczyniły się w głównym stopniu do podtrzymania kontaktu dzieci z językiem, religią i narodowym dziedzictwem kulturowym przodków. Szkoły te powstały dzięki olbrzymim społecznym i dobrowolnym wysiłkom polskich grup, pomagając nie tylko w nauczaniu, lecz także w wychowaniu wielu pokoleń młodzieży.

⁵ K. Domagalski, *W sprawie szkół polskich*, „Zgoda”, 46, 1888. Szczegółowy opis polsko-amerykańskich szkół katolickich, niemiecko-amerykańskich szkół katolickich i niemiecko-amerykańskich szkół luteriańskich można znaleźć w książce D. Praszalowicz, *Amerykańska etniczna szkoła parafialna. Studium porównawcze trzech wybranych odmian instytucji*. Wrocław: Ossolinum, 1986.

⁶ A. Kuzniewski, *Boot Straps and Book Learning: Reflections on the Education of Polish Americans*, „Polish-American Studies”, XXXII, 2, 1975, 5–26.

⁷ W. Gąsiorowski, *Ach, –te „chamy” w Ameryce*. Warszawa: Dom Książki Polskiej, 1935, 84.

⁸ Sluszką, *Polish Language Teaching...*

⁹ Kuzniewski, *Boot Straps and Book Learning...*, s. 26.

¹⁰ W. Rylski, *W sprawie ujednostajnienia i podniesienia polskich szkół parafialnych w Ameryce*, w: *Sprawa polska w Ameryce Północnej*, red. S. Klaudyn, Chicago 1912, s. 139–148.

¹¹ I. Kowalski, *Słowo o naszych szkołach parafialnych*, Chicago 1897, s. 7.

Próbowano też wielokrotnie reformować, unowocześniać i pogłębiać wykształcenie polskich dzieci oraz wzywano do zorganizowanej akcji mającej na celu szerzenie nauki i stworzenie uniwersytetu polskiego, polskiej Almae Matris¹².

Wytrwałe wysiłki pedagogów, zarówno świeckich, jak i kościelnych, przyniosły wreszcie pomyślne wyniki. W 1885 roku ks. Dąbrowski założył pierwsze polskie seminarium pod wezwaniem św. Cyryla i Metodego w Detroit z łaciną, polskim i angielskim jako językami wykładowymi. W 1909 roku przeniesiono je do Orchard Lake w Michigan, w 1972 roku przemianowano na St. Mary's College¹³, zaś w 2003 włączono do Madonna University. W 1912 roku Polish National Alliance otworzyło Alliance College w Cambridge Springs w Pensylwanii, które działało do 1988 roku¹⁴.

Chociaż języki obce – najpierw francuski, potem hiszpański i włoski – zostały wprowadzone do programów amerykańskich uczelni w latach 1820–1830, to zainteresowanie językami słowiańskimi, w tym polskim, było w wieku XIX minimalne i ograniczało się do tłumaczeń, w czym brały udział osoby spoza szkolnictwa. Dla przykładu, James Percival (1795–1854), wszechstronny poeta, publikował artykuły na temat polskiej literatury i tłumaczył poezję, zaś Jeremiah Curtin (1835–1906) tłumaczył powieści i nowele Sienkiewicza, Prusa i Orzeszkowej¹⁵.

Studia uniwersyteckie poświęcone słowiańskiej historii, językom i literaturom rozpoczęły się w Stanach Zjednoczonych na Uniwersytecie Harvardzkim. Ich założycielem był Archibald Coolidge (1866–1928), profesor historii, projektant i pierwszy dyrektor biblioteki uniwersyteckiej. Coolidge był sekretarzem Poselstwa Amerykańskiego w Petersburgu, przebywał także w Polsce. W 1894 roku rozpoczął pierwsze wykłady z historii północno-wschodniej Europy¹⁶. W 1897 roku Leo Wiener (1862–1939), polski emigrant z Białegostoku, student medycy-

¹² W. Kwiatkowski, *Ducha nie gaście*, „Gazeta Polska” 1912, nr 29.

¹³ J. Michnowicz, *America's First Polish College*, „Polish-American Studies”, XXI, 2, 1965, 65–89.

¹⁴ J. Miąso, *The History of the Education of Polish Immigrants in the United States*. New York, 1977, s. 185–190. Tłumaczył Ludwik Krzyżanowski.

¹⁵ C. Manning, *History of Slavic Studies in the United States*, Milwaukee, The Marquette University Press, 1957, 19–21 i M.J. Mikoś, *W pogoni za Sienkiewiczem. Z odnalezionych dzienników Almy Curtin*, Warszawa: Constans, 1994. Wybrane bibliografie wczesnych tłumaczeń z literatury polskiej na angielski:

Eleanor E. Ledbetter, *Polish Literature in English Translation. A bibliography with a list of books about Poland and the Poles*. New York, W.H. Wilson, 1932; Marion Moore Coleman, *Polish Literature in English Translation. A Bibliography*. Cheshire, CT, Cherry Hill Books, 1963; Bolesław Tabor-ski, *Polish Plays in English Translations. A Bibliography*. New York, PIASA, 1968; Jerzy J. Maci-uszko, *The Polish Short Story in English: A Guide and Critical Bibliography*. Detroit, Wayne State University Press, 1968; Danuta Bilikiewicz-Blanc, Tomasz Szubakiewicz i Beata Capik przy współ-pracy Anny Karłowicz, *Literatura polska w przekładach 1981–2004*. Warszawa: Biblioteka Narodo-wa, 2005.

¹⁶ C. Manning, *History of Slavic Studies...*, 26.

ny w Warszawie i inżynierii w Berlinie, został zaangażowany na Harvardzie jako pierwszy tytułowy profesor slawistyki. Rozpoczął tu nauczanie języków: rosyjskiego, czeskiego, polskiego, serbo-chorwackiego i starocerkiewnosłowiańskiego. Jeden z jego studentów, George R. Noyes (1873–1952), uzyskał w 1901 roku pracę w Berkeley i rozpoczął nauczanie języka rosyjskiego, a potem polskiego i literatury. W następnych latach Noyes wraz ze swoimi współpracownikami przetłumaczył na angielski utwory Mickiewicza i Kochanowskiego¹⁷. W 1905 roku Uniwersytet Columbia i Uniwersytet Chicago rozpoczęły z kolei naukę języka polskiego, a w roku 1909 Uniwersytet Notre Dame wprowadził zajęcia z języka polskiego, literatury i historii¹⁸.

Głównie na tych uniwersytetach kontynuowano nauczanie języka polskiego do roku 1939. W 1915 roku profesor John Prince założył Wydział Języków Słowiańskich w Uniwersytecie Columbia. Od 1918, najpierw M.K. Straszewicz, a potem dr Albert Morawski-Nawench, przyjaciel Reymonta, wykładali język polski. W roku 1925 Arthur P. Coleman, pierwszy Amerykanin niesłowiańskiego pochodzenia, otrzymał doktorat ze slawistyki, zaś w roku 1928 został mianowany wykładowcą w Columbi, poświęcając się nauczaniu języka polskiego¹⁹, tłumaczeniu oraz prowadzeniu spisów zajęć z języka polskiego na innych uniwersytetach amerykańskich. Zajęcia te prowadził do 1948 roku, rezygnując ze stanowiska w proteście przeciwko nominowaniu Manfreda Kridla, rekomendowanego przez Czesława Miłosza, wówczas attaché kulturalnego Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, na nowo utworzoną katedrę im. Adama Mickiewicza²⁰. Inny Polak, Tadeusz Mitana prowadził zajęcia z języka i literatury na Uniwersytecie Michigan w latach 1926–1931, w Alliance College w 1932–1943 i w Wilkes College 1947–1951. Eric P. Kelly, który przebywał w Polsce z Armią Hallera, prowadził po powrocie zajęcia z języka polskiego i tłumaczeń w Dartmouth College i pisał książki dla dzieci, z których najpopularniejszą była *The Trumpeter of Kraków* (1928). Z kolei na Uniwersytecie Wisconsin-Milwaukee, dr Marie Królówna z Uniwersytetu Jagiellońskiego uczyła języka polskiego od 1932 do 1934, a po niej Szymon St. Deptuła prowadził zajęcia z języka, literatury i kultury do 1971 roku²¹. W 1936 roku utworzono na Uniwersytecie Wisconsin w Madison pierwszy Wydział Polonistyki w Ameryce (od roku 1942 – Wydział Slawistyki);

¹⁷ G.R. Noyes, *Slavic Languages at the University of California*, „Slavonic Review” XXIII, 1944, 53–60.

¹⁸ R. Kerner, *Slavonic Studies in America*, „Slavonic Review” III, 8, 1924, 224–258.

¹⁹ A.P. Coleman, *Slavonic Studies in the United States, 1918–1939*, „Slavonic Review” XVII, 50, 1939, 372–382.

²⁰ S.A. Blejwas, *The Adam Mickiewicz Chair of Polish Culture: Columbia University and the Cold War (1948–1954)*. „The Polish Review” XXXVI, 1991, 3–4, 323–337, 435–450.

²¹ S. St. Deptuła, *The Department of Polish at the Milwaukee Center of the University of Wisconsin, 1932–1946. A Historical Sketch*, w: T. Borun, We, the Milwaukee Poles, Milwaukee, 1946, 145–151.

w roku akademickim 1936/7 wykladał tam Witold Doroszewski, w latach następnych Józef A. Birkenmajer (1937–1939)²² oraz Edmund Zawacki (1939–1978). W roku 1928 anglista prof. Roman Dyboski przyjechał do Stanów na zaproszenie Fundacji Kościuszkowskiej założonej w 1926 roku, wygłaszając ok. 600 pogadarek dla Polonii i ok. 100 wykładów akademickich²³.

W roku 1927 w uniwersytetach amerykańskich realizowano tylko 18 programów języka polskiego i literatury, a w roku 1930 ich liczba spadła do 10²⁴. W latach 1940–1942 było do odnotowania 19 programów języka polskiego na uniwersytetach amerykańskich: w Uniwersytecie Kalifornii (3), Katolickim Uniwersytecie (2), Columbia (2), Cornell (1), Harvard (1), Smith (2) i Uniwersytecie Wisconsin (8). W tym samym okresie prowadzono 60 kursów języka rosyjskiego, 15 kursów języka czeskiego i 10 starocerkiewnosłowiańskiego²⁵. Pomiędzy rokiem 1937 i 1939 tylko dwa wydziały slawistyki – w Columbii i w Uniwersytecie Kalifornijskim w Berkeley – posiadały uprawnienia do nadawania stopni doktorskich z nauk slawistycznych (przyznano w sumie 43 tytuły doktorskie)²⁶.

Ta początkowa faza nauczania języka polskiego w uczelniach amerykańskich zakończyła się z chwilą wybuchu wojny. Kilku wybitnych naukowców i pisarzy z Polski znalazło schronienie w Stanach Zjednoczonych. W 1942 roku powstała amerykańska filia Polskiej Akademii Nauk, zorganizowana przez Oskara Haleckiego, Jana Kucharzewskiego, Wacława Lednickiego, Bronisława Malinowskiego, Wojciecha Świętosławskiego i Rafała Taubenschlaga, później przemianowana na Polski Instytut Naukowy w Ameryce. Rozpoczęto wydawanie „Biuletynu” Instytutu, zaś kilku polonistów, np. Wacław Lednicki, Manfred Kridl i Wiktor Weintraub, znalazło zatrudnienie na uniwersytetach amerykańskich. W roku 1942 powstała Commission for Research on Polish Emigration, której nazwę zmieniono w r. 1945 na Polish American Historical Commission, a w r. 1949 na Polish American Historical Association. Pierwsze wydanie „Polish American Studies” ukazało się w roku 1944, a w 1956 roku zaczął się ukazywać „The Polish Review”²⁷. Fundacja Kościuszkowska kontynuowała swoją pracę nad propagowaniem w środowiskach emigrantów kultury polskiej. Sekcja slawistyczna

²² Coleman, *Slavonic Studies...*, 382. Józef Birkenmajer, który wykladał w Madison od 1937 do 1939, wrócił do Polski i zginął w walce 26 września 1939.

²³ C. Manning, *Polish at the American Universities*, „Poland” 13, 1932, 489–491.

²⁴ M. Rosenbaum, *Slavonic Studies in America*, „Journal of Higher Education” XIV, 1943, 9–14.

²⁵ J. Brozek, *Slavic Studies in America. The Present Status*, „Journal of Higher Education” XIV, 1943, 293–297.

²⁶ O. Maslenikov, *Slavic Studies in America, 1939–1946*, „Slavonic Review” XXV, 1946, 528–537.

²⁷ K. Symmons-Symonolewicz, *Polish American Studies, 1942–1970: An Overview*, „Polish-American Studies” XXVIII, 1–2, 1970, 5–19. Historię i misję Polskiego Instytutu Naukowego w Ameryce opisał Thaddeus V. Gromada (ed.), *50th Anniversary, 1942–1992, Polish Institute of Arts and Sciences of America*. New York: PIASA, 1992.

organizacji The Modern Language Association, stworzona w r. 1922, przekształciła się w roku 1941 w American Association of Teachers of Slavic and East European Languages. Komitet Studiów Słowistycznych, ustanowiony w r. 1938, przekształcił się następnie, w dekadę później, w American Association for the Advancement of Slavic Studies, a w 1960 w organizację członkowską.

Śledząc sprawozdania Francisa Bolka i Arthura Colemana, możemy się przekonąć, że liczba programów polskich w amerykańskich uniwersytetach w okresie powojennym powoli wzrastała. I tak w 1945 roku, według danych zebranych przez Colemana²⁸, zajęcia z języka polskiego odbywały się w 17 uczelniach. Bolek, który uwzględniał także studia nauczycielskie, seminaria i szkoły pielęgniarzek, wymienił w tym samym roku 32 uczelnie prowadzące zajęcia z języka polskiego²⁹. W roku 1946 według Colemana było takich uczelni 20³⁰, zaś według Bolka i Colemana – 48,³¹ w roku 1948 było ich w sumie 28, znów według danych Colemana³². W roku 1961 Sigmund Sluszką odnotował w swoim sprawozdaniu, że zajęcia z języka polskiego prowadziło 51 uczelni różnych typów³³.

W Kanadzie badania przeprowadzone przez Watsona Kirkconnella w r. 1944 i w 1958 oraz Williama J. Rose w 1959 wykazały, że w r. 1941 rozpoczęto tam nauczanie języka ukraińskiego na Uniwersytecie Saskatchewan. Ale w r. 1943–1944 już 8 kanadyjskich uczelni prowadziło zajęcia z rosyjskiego, zaś w r. 1947–1978 wprowadzono pierwsze zajęcia z języka polskiego na Uniwersytecie British Columbia³⁴.

²⁸ A.P. Coleman, *The Teaching of Area and Language Courses in the Field of Slavic and East European Studies. A Directory of U.S. Collegiate Institutions*, „The American Slavic and East European Review” IV, 1945, 185–208.

²⁹ F. Bolek, *Polish in 32 Institutions of Higher Learning in the U.S.*, AATSEEL, Buffalo, 1945.

³⁰ A.P. Coleman, *American Area and Language Courses in Slavic and East European Studies, 1946–1947*, „The American Slavic and East European Review” V, 1946, 162–169.

³¹ F. Bolek and A.P. Coleman, *Polish in 48 Institutions of Higher Learning in the U.S.*, Wilkes-Barre, 1946.

³² A.P. Coleman, *A Report on the Status of Russian and Other Slavic Languages in the Educational Institutions of the United States, Its Territories, Possessions and Mandates, with Additional Data on Similar Studies in Canada and Latin America*, AATSEEL, New York, 1948.

³³ S. Sluszką, *Polish Language Teaching in America*, „Polish-American Studies” VIII, 1–2, 1951, 29–34.

³⁴ W. Kirkconnell, *The Place of Slavic Studies in Canada*, „Slavistica” 31, 1958, 9–10. W.J. Rose, *Slavonic Studies in the University of British Columbia*, „The Slavonic and East European Review” XXXVII, 89, 1959, 249. Także V.O. Buyniak, *Slavic Studies in Canada: An Historical Survey*, „Canadian Slavonic Papers” IX, 1, 1967, 3–23. O polskich pisarzach w Kanadzie: *Seven Polish Canadian Poets. An Anthology*. Ed. by Waclaw Iwaniuk and Florian Śmieja. Foreword by Zbigniew Folejewski. Toronto: Polish Canadian Publishing Fund, 1984; F. Śmieja, *Pisarze polscy w Kanadzie*, w: *Literatura polska na obczyźnie*, t. V, red. J. Bujnowski, Londyn, Polskie Towarzystwo Naukowe na Obczyźnie, 1988; B. Czykowski, *Polish Writing in Canada: A Preliminary Survey*. Ed. by Michael S. Batts. Ottawa: Department of the Secretary of State of Canada, 1988.

Sprawozdanie „Polish Language and Polish Area Course Offerings at Colleges and Universities in the United States” z 1970 roku, opublikowane przez Center for Polish Studies and Culture w Orchard Lake, wymienia 50 uczelni amerykańskich z językiem polskim jako przedmiotem studiów w roku 1969–1970. Małgorzata Pruska-Munk po informacji uzyskanych od ‘niektórych’ uczelni stwierdziła, że regularne zajęcia w roku 1972 prowadzone były tylko w 28 miejscach³⁵, zaznaczyć jednak wypada, że tylko 21 wykładowców języka odpowiedziało na jej ankietę³⁶. Inna ankietą rozesłana przez Lidię Woytak pomiędzy majem 1978 a październikiem 1979 roku wykazała³⁷, że 46 uczelni w Stanach Zjednoczonych prowadziło zajęcia z języka polskiego. Jednakże 13 instytucji nie odpowiedziało na tę ankietę, zaś według „The Polish Review” poza danymi przytaczanymi przez Woytak zajęcia polonistyczne były prowadzone jeszcze na kilku innych uniwersytetach w Ameryce.

Ankieta przeprowadzona przez Modern Language Association w roku 1980 wymieniła 58 instytucji z językiem polskim wraz z 1 268 studentów. Następne ankiety będące dziełem MLA, a także Leonarda Polakiewicza, z 1994 roku wykazywały³⁸, że wykładano język polski na ogół na 60 uczelniach, z przeciętną liczbą ok. 900 studentów na semestr. Lista MLA z jesieni 1999, cytowana przez Alexa Kurczabę, wymienia 725 studentów³⁹. Alex Kurczaba podaje, że na samym

³⁵ M. Pruska-Munk, *A Survey of Usage and Adequacy of Polish Language Textbooks in U.S. Higher Education*, „The Polish Review” XIX, 2, 1974, 119–122.

³⁶ Sondáže tego typu są zazwyczaj niepełne.

³⁷ L. Woytak, *Polish Language Course Offerings and Textbook Usage at Colleges and Universities in the United States*, „The Polish Review” XXV, 3–4, 1980, 90–104.

³⁸ L.A. Polakiewicz, *Teaching Polish in the United States: Past and Present*, „The Polish Review” XLI, 1996, 2, 131–155. Także: *PIASA Directory of U.S. Institutions of Higher Education and Faculty Offering Instruction in Polish Language, Literature, and Culture 1996–1997*. Compiled by Leonard A. Polakiewicz. New York: The Polish Institute of Arts and Sciences of America, Inc., 1997.

³⁹ A.S. Kurczaba, *Polish Studies in American Higher Education*, „The Sarmatian Review”, January 2001, 769–771.

Wśród licznych komentarzy na temat stanu polonistyki i polskich studiów w Stanach Zjednoczonych i Kanadzie, zobacz na przykład, D. Bieńkowska, *Polish Studies in North America*, „Polish Review” XIV, 3, 1969, 86–89, E.M. Thompson, *Upupianie, Walter Benjamin and Polish studies in postwar America*, „Polish Review” XXXIII, 4, 1988, 419–429, kwestionariusze w „Teksty Drugie”, 1992, nr 1/2, s. 97–149, i w „Sarmatian Review” 2, 1994, T. Witkowski, *Od polonistyki do polityki*, „Periphery” 1, 1, 1995, J. Maurer, *Z pamiętnika amerykańskiego polonisty*, „Pamiętnik Literacki” [London], 22, 1997, 34–39, J.R. Krzyżanowski, *Złote półwiecze polonistyki w USA*, w: *Nauka polska. Jej potrzeby, organizacja i rozwój*. VI (XXXI). Lublin: Instytut Wydawniczy „Daimonion” 1997, 107–119, *Polonistyka na świecie*, red. S. Dubisz, A. Nowicka-Jeżowa, J. Święch, Warszawa: Wydział Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego 2001, P. Wilczek, *Polonistyka w Ameryce Północnej*, „Postscriptum” 2001, nr 37–38; A. Frajlich-Zajac, *Student polonistyki, ambasador polskości*, „Polonistyka” 2001, nr 5, s. 302–304; W.T. Miodunka, *Intelektualiści, poloniści, studenci i polonistyka amerykańska. Na marginesie numeru specjalnego Postscriptum poświęconego polonistyce w Ameryce*

tylko Uniwersytecie Illinois w Chicago przeszło 460 studentów zapisało się na zajęcia polonistyczne w roku akademickim 1999/2000. Lista MLA z 2002 roku podała 1 053 studentów języka polskiego. Natomiast Center for Advanced Research on Language Acquisition (CARLA) na Uniwersytecie Minnesota zarejestrował 105 uczelni w Stanach i 9 w Kanadzie z zajęciami języka polskiego w roku 2006⁴⁰.

Ważniejsze niż liczba uniwersytetów i programów są jednak nazwiska i osiągnięcia polskich naukowców i wykładowców w Stanach Zjednoczonych i Kanadzie. Już wstępna, alfabetyczna lista nazwisk przedstawiona tutaj świadczy o skali zjawiska i roli uczonych, gdyż to właśnie dzięki nim, ich działalności i publikacjom studia języka i literatury polskiej znalazły odrębne miejsce wśród akademickich dyscyplin w college'ach i uniwersytetach. I to mimo tego, że niektórzy z nich nie byli wcale polonistami z wykształcenia. To dzięki ich niestrudżonym wysiłkom powstało tak wiele książek, podręczników, artykułów i recenzji, to oni promowali język polski i literaturę na kontynencie północnoamerykańskim i zasiadali w licznych komitetach redakcyjnych. Wyniki swych badań prezentowali na kongresach, konferencjach, sympozjach i zjazdach, np. PIASA, AAASS, AATSEEL, i MLA, i ogłaszali je drukiem w „Canadian Slavonic Papers”, „Slavic Review”, „Slavic and East European Journal”, „Polish Review” i „Sarmatian Review”, jak również w wielu północnoamerykańskich pismach poświęconych literaturze, teatrowi i językoznawstwu⁴¹.

Pracując często w odległych od siebie miejscach, nauczyciele języka i literatury prowadzili zajęcia językowe na wszystkich poziomach oraz wykłady z literatury i seminaria. Pod ich kierownictwem studenci zdobywali dyplomy magistrów i doktorów oraz uczestniczyli w stypendialnych współzawodnictwach. Odcięci przez lata od materiałów dostępnych w Polsce, pisali własne podręczniki, tworzyli programy komputerowe i audiowizualne. Dodatkowo organizowali lokalne

---

Północnej, „Przegląd Polonijny” 28.1 (103), 2002, 81–97. Ostatnio na temat obecnego stanu polonistyki wypowiadali się Alexander Schenker, *Czy polonistyka na zachodnich uczelniach przetrwa koniec zimnej wojny?* „Fakt” www.efakt.pl/artykuly/artukul.aspx/Artykul/48089/ (wejście 17/2/2005), Z. Najder, *Polonistyka, Ameryka i archiwum Herberta*, „Fakt”, www.efakt.pl/artykuly/artukul.aspx/Artykul/48693 (wejście 17/2/2005), E.M. Thompson, *Sila literatury i sila państwa. O polonistyce po amerykańsku*, „Fakt” www.efakt.pl/artykuly/artukul.aspx/Artykul/50966 (wejście 16/2/2005), T. Trojanowska, *Polonistyka w Ameryce Północnej*, „Nowy Dziennik” 19 maj, 2006, K.S. Olszer, *Polonistyka po amerykańsku*, „Nowy Dziennik”, 21 lipiec, 2006, A. Gąsienica-Byrcyn, *Polonistyka północnoamerykańska*, „The Tatra Eagle”, 59, 2, 2006 i szczególnie H. Filipowicz, A. Karcz i T. Trojanowska (red.), *Polonistyka po amerykańsku. Badania nad literaturą polską w Ameryce Północnej (1990–2005)*, Warszawa: IBL PAN, 2005 i H. Filipowicz, *What Good Are Polish Literary Studies in the United States?*, „Slavic and East European Journal”, 50, 1, 2006, 117–34.

⁴⁰ www.carla.umn.edu/lct/db/index.html (accessed January 6, 2007).

⁴¹ Gilbert C. Rappaport omawia temat „Slavic and East European Linguistics” w *SEEJ: A Half-Century of Scholarship*” *Slavic and East European Journal*, 50, 1, 2006, 97–116.

konferencje i sympozja, wystawy i przeglądy filmowe oraz zapraszali naukowców z innych uniwersytetów lub też z Polski. Zajmowali się sprowadzaniem książek z kraju do bibliotek uniwersyteckich i prowadzili wymiany z bibliotekami, szczególnie w okresie „zimnej wojny”, kiedy to książki z Zachodu stanowiły rzadkość w Polsce. Brali czynny udział w działalności lokalnych grup polonijnych, prowadząc kursy wieczorowe lub wykłady pozauniwersyteckie. Uwierzytelniali też dyplomy studentów i absolwentów z Polski i występowali w imieniu Polski w prasie, radiu i telewizji. Przy tym wszystkim angażowali się niestrudzenie w akcje humanitarne, aby nieść pomoc moralną i materialną rodakom w kraju.

Działalność ta odbywała się w trudnych warunkach. Przez większą część dwudziestego wieku polscy naukowcy w Ameryce Północnej nie mogli liczyć na pomoc ze swego kraju ojczystego. Polska przez całe dziesięciolecia znajdowała się w sytuacji kraju kolonialnego, a następnie postkolonialnego i nie mogła ani wspomagać swoich rodaków za granicą, ani też zwracać się bezpośrednio do opinii publicznej na świecie. Dlatego też społeczeństwo północnoamerykańskie nie mogło wyrobić sobie jasnego wyobrażenia o politycznej i ekonomicznej sytuacji w Polsce, ani też poznać historii, kultury i literatury kraju polskiej emigracji. Co gorsza, w sytuacji, kiedy Polacy nie mogli mówić swobodnie we własnym imieniu, ich miejsce zajęli albo naukowcy reprezentujący interesy państw totalitarnych, albo zachodni intelektualści, często o liberalnych poglądach, co było charakterystyczne dla północnoamerykańskich uczelni. Ponieważ polonistyka znajdowała się na wydziałach sławistycznych, zdominowanych przeważnie przez rusycystów lub sowietologów, poloniści często nie znajdowali tam właściwego zrozumienia i poparcia, spotykając się czasem z szykanami. Dodać do tego trzeba, że dziekani i rektorzy, zainteresowani przede wszystkim liczbą zapisów na studia, starali się ograniczać zajęcia i programy polonistyczne i niechętnie angażowali do pracy wykładowców języka polskiego. Brak zainteresowania językami obcymi i przedmiotami humanistycznymi ze strony władz akademickich sprawiał dodatkowo, że programy polonistyczne były często zawieszane.

Ogólną sytuację pogarszał także niedostateczny stopień zainteresowania studiami polonistycznymi ze strony samej społeczności polonijnej w Ameryce. Konsekwencją tego była nikła pomoc materialna dla uniwersytetów oraz stosunkowo mała ilość studentów polskiego pochodzenia wybierających studia polonistyczne. W okresie powojennym, dywersyjna działalność władz komunistycznych, wspomaganych przez różnorodne instytuty polonijne i konsulaty, które współpracowały w celu infiltracji polskich placówek i grup w Ameryce, sprawiała z kolei, że praca naukowców napotykała na dodatkowe trudności, szczególnie gdy byli to świeżo przybyli emigranci do Stanów i Kanady⁴².

⁴² Zobacz np. S. Cenckiewicz, *Oczami bezpieki. Szkice i materiały z dziejów aparatu bezpieczeństwa PRL*. Kraków: Arcana, 2004, szczególnie II. „Emigranda.”

Mimo tych niesprzyjających okoliczności, północnoamerykańscy naukowcy wnieśli też swój wkład w rozwój polonistyki krajowej. Korzystając ze zdobyczy zachodniej humanistyki i ciesząc się tam uznaniem tradycji niezależnych badań, amerykańscy poloniści tworzyli oryginalne prace z zakresu językoznawstwa i literatury. Wielu z nich wyjeżdżało do Polski, biorąc udział w kongresach, konferencjach, warsztatach i sympozjach. Wykładali także na krajowych uniwersytetach i organizowali wystawy oparte na materiałach z Ameryki Północnej. Ogłaszali drukiem książki w Polsce, często w tłumaczeniu, udostępniali też materiały w internecie. Znajdowały one zastosowanie w programach nauczania języka polskiego jako obcego⁴³. Od lat profesorowie-poloniści z Ameryki odwiedzają ze swoimi studentami uczelnie w kraju w ramach organizowanych Szkół Letnich Języka i Kultury, co ma miejsce na Uniwersytecie Jagiellońskim, Katolickim Uniwersytecie Lubelskim i Uniwersytecie Śląskim, z niewątpliwym pożytkiem także dla tych uczelni.

LISTA NAUKOWCÓW I ICH INSTYTUCJI

Nike V. Agman – Yale University, Alex Alexander – Hunter College, Ewa Bachmińska – Webster University, St. Louis, Barbara Bacz – Laval University, Barbara Mozdzierz – George Washington University, Joachim A. Baer – University of North Carolina at Greensboro, Henryk Baran – SUNY at Albany, Anna Barańczak – Harvard University, Stanisław Barańczak – Harvard University, Lee A. Becker – Indiana University, Iwona Bednarczyk-Jolley – Brigham Young University, Justyna Beinek – University of Indiana, Robert Belknap – Columbia University, Christina Bethin – SUNY at Stony Brook, Danuta Bieńkowska – University of Toronto, Thomas E. Bird – Queens College, Sigismund S. Birkenmajer – Pennsylvania State University, Magda Blackmore – University of Manitoba, Rudi Blaser, T.A. – Ohio State University, Leon T. Błaszczuk – New York University, Edyta Bojanowska – Harvard University, Francis Bolek – Alliance College, Alicja Boruta-Sadkowski – University of Northern Iowa, Kazimierz Braun – SUNY at Buffalo, Joseph J. Brenckle – Stanford University, Evelyn C. Bristol – University of Illinois at Urbana-Champaign, Angela Britlinger – Ohio State University, Ervin C. Brody – Farleigh Dickinson University, Russell E. Brown – SUNY at Stony Brook, Wayles Brown – Cornell University, Mieczysław E. Buczkowski – University of Oregon, Metchie J.E. Budka – Harvard University, Bohdan Budurowycz – University of Toronto, Kazimierz Bulas – Rice University, Andrzej Busza – University of British Columbia, Victor O. Buyniak – University of Saskatchewan, Christopher J. Caes – University of Florida, Jacob Cafilisch – University of South Florida, Alice-Catherine Carls – University of Tennessee at Martin, Bogdana Carpenter – University of Michigan, Ann Arbor, John Carpenter – University of Michigan, Ann Arbor, Clare Cavanagh – Northwestern University, Patricia R. Chaput – Harvard University, Barbara Citko – University of Washington, Toby Clyman – SUNY at Albany, Paul Coates – McGill University, Montreal, Arthur P. Coleman – Columbia University, Marion M. Coleman – Alliance College, Daniel E. Collins – Ohio State University, Frank Corliss – Wayne State University, Gordana Crnkovic – University of Washington, Bogdan Czaykowski – University of British Columbia, Edward J. Czerwinski – SUNY at Stony Brook, Anna Dadlez – Saginaw Valley State College, Szymon St. Deptuła – University of Wisconsin-Milwaukee, John H. Dick – University of Massachusetts, Boston, Sara Dickinson – Ohio State University, Alyssa Dinega – University of Notre Dame, Alma G. Dolzenko –

⁴³ *Polonistyka po amerykańsku*, red. Filipowicz et al., s. 10.

Alliance College, Theodore F. Domaradzki – Université de Montreal, Louis Dudek – McGill University, Dobrochna Dyrz-Freeman – Rutgers University, Maria Dzieduszycka – Columbia University, Katarzyna Dziwerek – University of Washington, William B. Edgerton – University of Indiana, Victor Erlich – Yale University, Mark J. Elson – University of Virginia, Ronald F. Feldstein – University of Indiana, Halina Filipowicz – University of Wisconsin-Madison, Samuel Fiszman – University of Indiana, Michael S. Flier – Harvard University, Zbigniew Folejewski – University of British Columbia, Oksana Foltyn – Emory University, John Freedman – Harvard University, David A. Frick – University of California, Berkeley, Maurice Friedberg – University of Illinois at Urbana-Champaign, Anna Frajlich-Zajac – Columbia University, Frank S. Galassi – Manhattan Community College, CUNY, Tadeusz Z. Gasiński – University of Hawaii, George Gasyna – University of Illinois at Urbana-Champaign, Anna Gašienica-Byrcyn – University of Illinois at Chicago, Xenia Gašiorowska – University of Wisconsin-Madison, Daniel Gerould – Graduate Center, CUNY, Peter K. Gessner – University of Buffalo, Mieczysław Giergielewicz – University of Pennsylvania, Adam Gillon – SUNY at New Palz, Frank Gladney – University of Illinois at Urbana-Champaign, Thomas S. Gladsky – Central Missouri State University, Kazimierz Głaz – University of Toronto, Michał Gniazdowski – Alliance College, Janina Gołąb – University of Chicago, Zbigniew Gołąb – University of Chicago, David A. Goldfarb – Columbia University, Helena Gościło – University of Pittsburgh, George Grabowicz – Harvard University, Małgorzata Grabowska – University of Rochester, Yvonne Grabowski – York University, Svetlana Grenier – Georgetown University, Regina Grol – Empire State College, SUNY, Irena Grudzińska Gross – Boston University, Anna Hamling – University of New Brunswick, Tadeusz Haska – Defense Language Institute, Monterey, Ewa K. Hauser – University of Rochester, Henryk Hiż – University of Pennsylvania, Beth Holmgren – University of North Carolina at Chapel Hill, Brian Horowitz – University of Nebraska, Chris Howard – Indiana University, Małgorzata Hueckel – Duke University, Louis Iribarne – University of Toronto, Roman Jakobson – Harvard University, Laura A. Janda – University of North Carolina at Chapel Hill, Wasyl Jaszczun – University of Pennsylvania, Waław Jędrzejewicz – Wellesley College, Albert S. Juszczak – New York University, Izabela Kalinowska-Blackwood – SUNY at Stony Brook, Andrew Kahn – Harvard University, Marvin Kantor – Northwestern University, Gerard T. Kapolka – St. Mary's College, Andrzej Karcz – University of Kansas, Robert Karpiak – University of Waterloo, Tymoteusz Karpowicz – University of Illinois at Chicago, Bożena Karwowska – University of British Columbia, Christopher Kasperek – Berkeley University, Watson Kirkconnell – Acadia University, Izabela Kenney – University of Colorado, Boulder, Alina Klin-Norris – Wayne State University, Nina Kolesnikoff – McMaster University, Ann Komaromi – University of Toronto, Roman Koropeckyj – University of California, Los Angeles, Eleonora Korzeniowska – SUNY at Buffalo, Elizabeth Kosakowska – Columbia University, Jadwiga Kosicka – Graduate Center, CUNY, Joanna Kot – Northern Illinois University, Jan Kott – SUNY at Stony Brook, Eugenie Zeb Kozłowski – University of Colorado, Denver, Charles S. Kraszewski – King's College, Wilkes-Barre, Manfred Kridl – Columbia University, Jerzy R. Krzyżanowski – Ohio State University, Ludwik Krzyżanowski – New York University, Magnus J. Kryński – Duke University, Jan Kucharzewski – Smith College, Allen Kuharski – Swarthmore College, Frank Kujawiński – Loyola University of Chicago, Alex Kurczaba – University of Illinois at Chicago, Robert Karpiak – University of Waterloo, Eugene Kusielewicz – St. John's University, Franciszek Lachowicz – Sacred Heart University, Andrea Lanoux – Connecticut College, Catherine Leach – University of British Columbia, Waław Lednicki – University of California, Berkeley, Madeline G. Levine – University of North Carolina at Chapel Hill, Eugene Linowski – Ohio State University, Krystyna Lipińska Iłakowicz – New York University, Richard Lourie – University of Toronto, Alan C. Lupack – University of Rochester, Joanna Lustanski – McMaster University, Barbara Lysakowski – City Colleges of Chicago, Stephen Macelli – University of Kansas, Jerzy J. Maciszko – Baldwin-Wallace College, Berea, Robert A. Maguire – Columbia University, Maria Hanna

Makowiecka – Bergen Community College, Ewa Małachowska-Pasek – University of Michigan, Ann Arbor, Hanka Markowicz – University of Toronto, Krystyna Matusiak – Alverno College, Milwaukee, Jadwiga Maurer – University of Kansas, Colleen McQuillen – University of Illinois at Chicago, Ewa Miernowska – University of Wisconsin-Madison, Michael J. Mikoś – University of Wisconsin-Milwaukee, Czesław Miłosz – University of California, Berkeley, Joanna Mynarczyk-Kurowska – University of Chicago, Frank Mocha – Loyola University of Chicago, Leo C. Moody – Ohio Wesleyan University, Albert Morawski-Nawench – Columbia University, Charles Morley – Ohio State University, Edward Możejko – University of Alberta, Waclaw Mucha – Rice University, Margarita Nafpaktitis – University of Virginia, Irene Nagurski – Irene Naguski, Polish Museum, Chicago, Thomas Napierkowski – University of Colorado at Colorado Springs, Tadeusz F. Napiórkowski – University of Wisconsin-Milwaukee, Olga Nedeljkovic – University of Illinois at Chicago, Barbara A. Niemczyk – Dickinson College, Joanna Niżyńska – Harvard University, Bożena Nowicka McLees – Loyola University of Chicago, George R. Noyes – University of California, Berkeley, Danuta Nycz – University of Buffalo, Michał Okut – University of Wisconsin-Madison, Krystyna S. Olszer – Hunter College, Magdalena Opalski – Carleton University, Ottawa, Edmund Ordon – Wayne State University, Waclaw Osadnik – University of Alberta, Benjamin Paloff – Harvard University, Ray J. Parrot – University of Michigan, Ann Arbor, Michał K. Pawlikowski – University of California, Berkeley, Urszula Pałeczek – University of British Columbia, Victor E. Peppard – University of Michigan, Ann Arbor, Maya Peretz – Washington, D.C., George A. Perfecky – La Salle University, Agnieszka Perlińska – University of Vermont, Zdzisław Peszkowski – St. Mary's College, Gerald Pirog – Rutgers University, Artur Płaczkiewicz – University of Toronto, Leonard Polakiewicz – University of Minnesota, Krystyna Podraza – The College of New Jersey, Agnieszka Polakowska – University of Toronto, K. Polakowski – University of Rochester, Krystyna Pomorska – Massachusetts Institute of Technology, Olga Ponichtera – University of Toronto, Robert Price – University of Wisconsin-Stevens Point, Czesław Prokopczyk – SUNY at Buffalo, Małgorzata Pruska-Carroll – University of Illinois at Chicago, Irvin Radezky – Farleigh Dickinson University, Gilbert C. Rappaport – University of Texas, Austin, Joanna Radwańska Williams – SUNY at Stony Brook, Roman Retman – University of Guelph, Ontario, Theodosia S. Robertson – University of Michigan, Flint, Elizabeth Lee Roby – Indiana University, Władysław Roczniak – Bronx Community College, CUNY, William J. Rose – University of British Columbia, Mira Rosenthal – Indiana University, Joanna Rostropowicz Clark – Rutgers University, Robert Rothstein – University of Massachusetts, Amherst, Katarzyna Rydel-Johnson – Indiana University, Elizabeth Sachs – University of Pennsylvania, Samuel Sandler – University of Chicago, Alexander M. Schenker – Yale University, Andreas Schoenle – Harvard University, Harold Segel – Columbia University, Bożena Shallcross – University of Chicago, Barbara Sharratt – University of Toronto, Jonathan Shea – Central Connecticut State University, Tatiana Sklanczenko – Indiana University, Stanislaus Sobieniowski – Columbia University, Richard Sokolowski – University of Ottawa, Krystyna Soper – University of Michigan, Ann Arbor, Mary E. Solt – Indiana University, Jadwiga Starzec Brady – Northwestern University, Maria Stalnaker – University of North Carolina at Chapel Hill, Edward Stankiewicz – Yale University, Michael C. Steinlauf – Brandeis University, Halina Stephan – Ohio State University, Sabine Stoll, T.A. – University of California, Berkeley, Rochelle Stone – University of California, Los Angeles, M.K. Straszewicz – Columbia University, Magda Strońska – McMaster University, Jarosław Strzemień – Central Connecticut State University, Oscar Swan – University of Pittsburgh, Mariusz Szajnert – St. Mary's College, Ireneusz Szarycz – University of Waterloo, Olga Szein – Yale University, Florian Śmieja – University of Western Ontario, Maria Święcicka Ziemianek – Temple University, Barbara Tepa Lupack – Wayne State College, Nebraska, Tymon Terlecki – University of Chicago, Lawrence L. Thomas – University of Wisconsin-Madison, Ewa M. Thompson – Rice University, James R. Thompson – Rice University, Alan Timberlake – University of California, Berkeley, Dariusz

Tolczyk – University of Virginia at Charlottesville, Charles E. Townsend – Princeton University, Tamara Trojanowska – University of Toronto, Leon I. Twarog – Ohio State University, Lillian Vallee – University of Wisconsin-Madison, Robert C. Vansword – University of Alabama, Birmingham, Thomas Venclova – Yale University, Rimma Volynska – University of Waterloo, Antoni Walawender – St. Mary's College, Andrzej Walicki – Notre Dame University, Beata Waller – Purdue University, Ewa V. Wampuszyc – University of Florida, Wiktor Weintraub – Harvard University, David J. Welsh – University of Michigan, Ann Arbor, Robert Wessling – University of California, Berkeley, Christopher West – Webster University, St. Louis, Piotr Westwalewicz – University of Michigan, Ann Arbor, Walter Whipple – Brigham Young University, Francis J. Whitfield – University of California, Berkeley, Reuel K. Wilson – University of Western Ontario, Tadeusz Witkowski – St. Mary's College, Halina Wittlin – New York University, Christopher Wertz – University of Iowa, Curt Woolhiser – University of Texas, Austin, Janusz Wróbel – St. Mary's College, Mariusz Wróblewski – University of California, Berkeley, Zoya Yurieff – New York University, Maria Zagórska Brooks – University of Pennsylvania, Irene Zaluski – University of Illinois at Chicago, Danuta Zamojska Hutchins – Buena Vista College, Iowa, Edmund Zawacki – University of Wisconsin-Madison, Ewa Ziarek – University of Buffalo, Krzysztof Ziarek – University of Buffalo, Anke Ziolkowska – Pennsylvania State University, Konstanty Żantuan – University of Colorado

Aby w pełni ocenić zdobycze północnoamerykańskiej polonistyki należy uwzględnić wkład, jaki w jej rozwój wniosło wielu uczonych z Polski. Przebywali oni krócej lub dłużej w Stanach i Kanadzie, prowadząc zajęcia uniwersyteckie wedle krajowych metod nauczania języka i literatury⁴⁴. Korzystając z poparcia licznych fundacji i stypendiów, np. Fundacji Kościuszkowskiej, Fundacji Skalnego, stypendiów uniwersytetów Central Connecticut State i Minnesota, krajowi poloniści wzmacniali lokalne programy. Ich obecność, tak jak obecność amerykańskich uczonych w Polsce, przynosiła korzyści obydwu stronom i ich uczelniom. Wyjazd do Ameryki, szczególnie w latach 1956–1989, pozwalał polskim profesorom na poznanie zagranicznych kolegów, ich osiągnięć i nowych metod badań. Te obustronne wymiany pomagały naukowcom po obu stronach oceanu w podtrzymywaniu kontaktów pomiędzy polonistyką krajową i zagraniczną.

LISTA KRAJOWYCH POLONISTÓW I MIEJSC ZATRUDNIENIA

Kazimierz Adameczyk – University of Connecticut, Storrs, Tomasz Bilczewski – Indiana University, Józef Birkenmajer – University of Wisconsin-Madison, Anna Butcher – Lock Haven University of Pennsylvania, Małgorzata Cavar – Indiana University, Witold Doroszewski – University of Wisconsin-Madison, Piotr J. Drozdowski – Indiana University, Henryk Duda – University of Ottawa, Magdalena Foland-Kugler – Indiana University, Aleksander Fiut – Indiana University, Artur Grabowski – University of Toronto, Annan Grzesiuk – Lock Haven University of Pennsylvania, Zbigniew Herbert – California State College in Los Angeles, Katarzyna Janicka – Rutgers University, Grzegorz Jankowicz – University of Indiana, Jerzy Jarzębski – Harvard University, Katarzyna Kasztenna – University of Toronto, Agnieszka Karolczuk – University of Toronto, Krzysztof Koehler – University of Illinois at Chicago, Stanisław Kolbuszewski – University of Montreal, Marie Królówna – Univer-

⁴⁴ Ostatnio o polonistyce krajowej pisał Jerzy Świąch (*Polonistyka na zakręcie*), w swej książce *Nowoczesność. Szkice o literaturze polskiej XX wieku*. Warszawa: PWN, 2006.

sity of Wisconsin-Milwaukee, Danuta Kuentler-Langner – University of California at Los Angeles, Julian Krzyżanowski – Columbia University, Maria Kuncewiczowa – University of Chicago, Jerzy Kuryłowicz – University of Michigan, Ann Arbor, Piotr Kwiecieński – University of Michigan, Ann Arbor, Waldemar Martyniuk – Stanford University, Michał Markowski – Harvard University, Władysław Miodunka – Stanford University, Edyta Murawska-Klamut – Northern Illinois University, De Kalb, Aleksandra Niewiara – University of Toronto, Zdzisław Nader – Columbia, Yale, Northern Illinois, Michigan, Stanford, Elżbieta Ostrowska – University of Pittsburgh, Violetta Próchniak – Indiana University, Danuta Pukas-Palimąka – University of Connecticut at Storrs, Jerzy Rubach – Iowa University, Jan Rybicki – Rice University, Anna Seretny – University of Toronto, Dariusz Skórczewski – Rice University, Irena Sławińska – Brown University, Lidia Stefanowska – Harvard University, Grażyna Suliga – DePaul University, Magdalena Szelc-Mays – Stanford University, University of Connecticut, Bożena Szalasta-Rogowska – University of Toronto, Jerzy Święch – University of Minnesota, University of Wisconsin-Milwaukee, Jolanta Tambor – University of Toronto, Waclaw Turek – Stanford University, Maciej Urbanowski – University of Illinois at Chicago, Andrzej Waśko – University of Illinois at Chicago, Piotr Wilczek – University of Illinois at Chicago, Maria Zadencka – University of Illinois at Chicago, Adam Zagajewski – University of Houston, Katarzyna Zechenter – University of Kansas

Oprócz naukowców i wykładowców wielki wkład w propagowanie literatury polskiej na terenie Ameryki Północnej włożyli tłumacze, godni następcy Jeremiaśza Curtina. Stopniowo, ci niez mordowani ambasadorzy literatury przygotowali dla amerykańskich studentów liczne antologie, wypisy i opracowania, a dla amerykańskich wydawców i czytelników przekłady najnowszych dzieł. Ich wspólny wysiłek sprawił, że czytelnicy amerykańscy mogli zapoznać się z dorobkiem najwybitniejszych polskich pisarzy. Dzięki nim także literatura polska zyskała ważną pozycję w Stanach Zjednoczonych i Kanadzie, przynosząc międzynarodowe uznanie, a i wawrzyny literackie, plejadzie poetów, powieściopisarzy i dramaturgów, takich jak: Kochanowski, Mickiewicz, Słowacki, Norwid, Sienkiewicz, Prus, Reymont, a ostatnimi czasy, takich jak: Borowski, Herling-Grudziński, Gombrowicz, Witkacy, Mroźek, Lem, Kapuściński, Różewicz, Herbert, Miłosz i Szymborska.

LISTA TŁUMACZY

Elizabeth Abbott, Christopher Adam, Robert C. Albrecht, Claire S. Allen, Jarosław Anders, Walter W. Arndt, W.H. Auden, Joachim T. Baer, Nathan M. Babad, Julius Balbin, Stanisław Barańczak, Lucille Baron, Jens Christian Bay, Henry Beissel, Else C.M. Benecke, Nicholas Bethell, Loretta Bielawska, Philip Boehm, Louise Bogan, Jagna Boraks, Lillian Boraks-Nemetz, Danuta Borchardt, Krystyna Borkowska, Lucia Merecka Borski, William Brand, Angela Britlinger, Krystyna Bronkowska, David Brooks, Josephine Carol Brown, Metchie J.E. Budka, Thomas H. Bullick, Michael Bullock, Wolfram Burghardt, Marie Busch, Andrzej Busza, Victor Cantoski, Mrs. Matthew Carey, Angelica Caro, Bogdana Carpenter, John Carpenter, Clare Cavanaugh, Christina Cekalska, Alexandra Chciuk-Celt, Pauline de Chary, Elizabeth Clark, Howard Clarke, Paul Coates, Arthur P. Coleman, Marion M. Coleman, John Robert Colombo, Stanley F. Conrad, Victor Contoski, Martha Walker Cook, Steve Cox, Jeremiah Curtin, Magdalena Czajkowska, Bogdan Czaykowski, Edward J. Czerniński, Guy Daniels, Jan Darowski, Lawrence Davis, R.A. Davies, Barbara I. Dembkowski, Szymon

St. Deptuła, Babette Deutsch, Grażyna Drabik, C.S. Durer, Dorris Durst, Casimir W. Dyniewicz, Teresa Dzieduszycka, Jessica Fisher, Kimball Flaccus, Zbigniew Folejewski, Elinor Ford, Anna M. Furdyna, Jacek Galazka, Eugene Gay-Tiff, Lola Gay-Tiff, Anna Gąsienica-Byrcyn, Daniel Gerould, Eleonor Gerould, Peter K. Gessner, Bożena Gilewska, Adam Gillon, Brian Glazer, Klara Glowczewska, Janusz Glowacki, J.M. Gogol, Casimir Gonski, Renata Gorczynski, Maria de Gorgey, Richard A. Gregg, George Grodziszewski, Regina Grol, Antoni Gronowicz, Norbert Guterman, Hazel Halma Havermale, Alastair Hamilton, Robert Hass, Sheamus Heaney, Mark E. Heine, Cecil Hemley, Ewa Higgins, Ian Higgins, Robert Hillyer, Vatslaf A. Hlasko, Daniel G. Hoffman, Thomas H. Hoisington, Sarka B. Hrbkova, Ewa Hryniewicz-Yarbrough, May Bumforth Humbert, Rolfe Humphries, Janusz A. Ichnatowicz, Benjamin Ivry, Waclaw Iwaniuk, Victoria Janda, Aleksander Janta, Bronislas de Leval Jezierski, Bill Johnston, N.B. Jopson, Irene Just, Michael Kandel, Tymoteusz Karpowicz, Gerard Kapolka, Jan Karasek, Ted Karkut, Bożena Karwowska, Christopher Kasperek, Joanna Kilmartin, Watson Kirkconnell, George Klieger, Czesław Knobbe, Paul W. Knoll, Walter Kondy, Audrey Korwin-Rodziszewski, George Korwin-Rodziszewski, Elizabeth de Kosko, Jadwiga Kosicka, Karen Kovacik, Linda Da Kowalewski, Thad Kowalski, Aaron Kramer, Charles S. Kraszewski, Leonard Kress, Victoria de Kreuter, Barbara Krzywicki-Herbert, Ludwik Krzyżanowski, Frank Kujański, Maria Kuncewiczowa, W.S. Kuniczak, Stanley Kunitz, Diana Kuprel, Alex Kurczaba, Rulka Langer, I.A. Langnos, Francis D. Lazenby, Catherine S. Leach, Madeline G. Levine, Steven I. Levine, Roman Lewczyk, Gustaw Linke, Mirosław Lipinski, Richard Lourie, Ian Malcolm, David Malcolm, A.M. Malecka, Ralph Manheim, Barbara Marszał, Lenore G. Marshall, William Martin, Elizabeth Maslen, John Maslen, Paul Mayewski, Seymour Mayne, Colleen McQuillen, Michał J. Mikoś, Adele Milch, Clark Mills, Anthony Miłosz, Czesław Miłosz, Tomasz Mirkowicz, Jacqueline Mitchel, Frank Mocha, Jadwiga Morawska, Charles Morley, Irena Morska, Eric Mosbacher, Stanley W. Moss, Wiktor Moszczyński, Katarzyna Mroczkowska-Brand, Margarita Nafpaktitis, Leonard Nathan, Victoria Nelson, Fred J. Nichols, Alicia Nitecki, Joanna Niżyńska, George R. Noyes, Florence Noyes, Edmund Obecny, Robert O'Brien, Charlotte O'Connor-Eccles, Edmund Ordon, Richard Ordynski, Benjamin Paloff, Jewell Parish, Christina Paul, Marjorie Beatrice Peacock, Hesketh Pearson, Holly Peppe, Maya Peretz, Virgilia Peterson, Mary Phelps, Robert Pinski, Krystyna Piórkowska, Tadeusz Pióro, Kenneth Pitchford, F.S. Płaczek, Irmína Płaszkiwicz-Pulc, Wiesiek Powaga, Dorothea Prall Radin, Irena Prażmowska-Coulter, Francine Prose, Ilona Ralf, Sues, George Reavey, Peter Rennie, Theodosia S. Robertson, Christine Rose, William J. Rose, Harry Roskolenko, Mira Rosenthal, Bogusław Rostworowski, Edward Rothert, Martin Sabiniewicz, John Saly, Jennifer Scappettone, Olga Scherer-Virski, Elias J. Schwartz, Peter Dale Scott, Jadwiga Z. Sell, Thomas Seltzer, Paul Selver, Laurence Senelick, Mayne Seymour, Marci Shore, Frank Simpson, Tadeusz Sławek, Sigmund C. Slupski, Sigmund Sluska, Floryan Sobienioski, Paul Soboleski, Richard Sokoloski, Joseph Solomon, Helen Stankiewicz Zand, Joel Stern, Harry. Stevens, Henry C. Stevens, Ronald Strom, Irene Suboczewska, Oscar E. Swan, Edward A. Symanski, Konrad Syrop, Florian Śmieja, Maria Święcicka-Ziemianek, Zofia Tarnowska, O.F. Theis, John Thomas, Ewa M. Thompson, Dorothy Todd, Dariusz Tolczyk, Joan Torres, Joanna Trzeciak, Edna Wortley Underwood, Valentine Urbanek, Lillian Vallee, Louise Varese, Barbara Vedder, Meta de Vere, J.P. Wachowski, S.A. Walenski, Marie-Louise Wcisło, Leopold Wellisz, Carlton F. Wells, Carolyn D. Wells, David J. Welsh, Joanna Weschler, Lawrence Weschler, Walter Whipple, C.K. Williams, Reuel K. Wilson, Benjamin Collins Woodbury, Iza Yonung, Zoya Yurieff, Ewa Zak, Christopher Zakrzewski, Jane Zielonko, Bernard Ziffer, Jadwiga Wolska Sell, S. Żółtowska, K. Żuk-Skarszewska.

Znaczenie polonistyki amerykańskiej wzrosło także dzięki obecności polskich poetów, powieściopisarzy i dramaturgów w amerykańskich uczelniach. Wielu

z nich zyskało uznanie i międzynarodową sławę. Dowiedli oni, że literatura polska, oparta na głębokiej tradycji kultury zachodniej, przepojona jest myślą religijną, a także oparta na wiekowym dziedzictwie. Niektórzy pisarze, Waław Iwaniuk i Henryk Grynberg lub Kazimierz Wierzyński i Leopold Tyrmand, wzięli na siebie obowiązek mówienia otwarcie o bolesnych doświadczeniach Polaków pod uciskiem totalitarnych systemów nazizmu i komunizmu podczas i po drugiej wojnie światowej, jak również podtrzymywania ducha niepodległościowego podczas długich lat zniewolenia. Potrafili także pokazać, że Polska przetrwała swój okres kolonialny i odrodziła się by zaistnieć na międzynarodowym forum.

LISTA PISARZY

Jarosław Abramow-Newerly, Stanisław Barańczak, Danuta Bieńkowska, Zofia Bohdanowiczowa, Andrzej Busza, Andrzej Brycht, Tadeusz Chabrowski, Zbigniew Chałko, Roman Chojnicki, Michał Choromański, Bogdan Czaykowski, Edward Dusza, Anna Frajlich Zajac, Jan Fryling, Kazimierz Głaz, Janusz Głowacki, Zbigniew Grabowski, Aleksander Grobicki, Henryk Grynberg, Zbigniew Herbert, Janusz A. Ihnatowicz, Waław Iwaniuk, Aleksander Janta, Tymoteusz Karpowicz, Franciszek Kmietowicz, Waldemar Krysiński, Jerzy R. Krzyżanowski, Maria Kuncewiczowa, Marek Kusiba, Jan Lechoń, Waław Liebert, Adam Lizakowski, Rafał Malczewski, Jadwiga Maurer, Czesław Miłosz, Danuta Mostwin, Róża Nowotarska, Bolesław Pomian Piątkowski, Aleksander Rybczyński, Roman Sabo, Florian Śmieja, Tymon Terlecki, Adam Tomaszewski, Ryszard Tylman, Leopold Tyrmand, Lillian Vallee, Thomas Venclova, Melchior Wańkiewicz, Kazimierz Wierzyński, Józef Wittlin, Adam Zagajewski, Aleksandra Ziółkowska-Boehm, Edward Zyman⁴⁵.

⁴⁵ Powyższy spis nie uwzględnia pisarzy polsko-amerykańskich i kanadyjskich piszących po angielsku na polskie tematy, na przykład: Caroline Adderson, Phil Boiarski, Anthony Bukoski, John J. Bukowczyk, Louis Dudek, Stuart Dybek, Gary Gildner, Geraldine Glodek, Michael Gnarowski, Antoni Gronowicz, John Guzłowski, Eva Hoffman, W.S. Kuniczak, Anne Michaels, John Minczeski, Linda Nemeć Foster, Leslie Pietrzyk, Krystyna Piórkowska, Jeff Poniewaz, Suzanne Strempek Shea, Edward A. Symanski i inni. Ich osiągnięcia i miejsce w polskich studiach omawiają, na przykład, Gładsky, Thomas S., *Princes, Peasants, and Other Selves: Ethnicity in American Literature*. Amherst: University of Massachusetts Press, 1992, Majewski, Karen, *Traitors and True Poles: Narrating a Polish-American Identity, 1880–1939*. Athens: University of Ohio Press, 2003, i Filipowicz, 2006, 129–130. Bibliografię wczesnej literatury polsko-amerykańskiej opracował August Gerald Kanka w „Poles in the United States-Fiction,” w *Poland: An Annotated Bibliography of Books in English*. New York & London: Garland Publishing, Inc., 1988, 288–298.